

УДК 338.45:332.14

**КОНСТИТУТИВНО-КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ
МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ
ЦІЛЕОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ
ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ****Кармазіна Н.В., к.н. держ.упр.***E-mail: tsarenko28@ukr.net**Академія муніципального управління*

Дослідження стратегій сталого розвитку національної економіки обумовлена недостатньою теоретичною розробленістю питань формування та реалізації політики макроекономічного регулювання траєкторії цілеорієнтованого розвитку регіональних промислових комплексів (РПК) країни. Доведено, що важливим інструментом реалізації конкурентоздатної, стійкої до глобальних викликів інноваційної моделі розвитку регіональних економічних систем (РЕС) України є формування стратегії макроекономічного регулювання регіональних промислових комплексів з розробкою механізму структурно-функціональної оптимізації регіональної політики. Обґрунтована технологія цілеорієнтованого управління розвитком РПК в умовах інтеграційного вибору держави, яку згруповано у три блоки: превентивна, стабілізаційно-стимулююча (регенеративна, відтворювальна), генерування. Деталізована система заходів відповідного напрямку регіональної політики регулювання розвитку РПК з визначенням пріоритетів їх реалізації у регіоні, що виділені на основі вихідного рівня економічної, інноваційної, екологічної, інвестиційної безпеки. Побудовано адаптивна модель загальноконкурентної стратегії цілеорієнтованого розвитку РПК, що відтворена у взаємозв'язку із цільовим функціоналом самостійного регіонального промислового комплексу та орієнтирів розвитку галузей в межах регіональної економічної системи. Вона представлена у вигляді замкненого циклу з перманентно зростаючими вимогами до ефективності функціонування: виробничо-економічних систем; регіональних економічних систем; міжрегіональних економічних систем.

Ключові слова: макроекономічне регулювання, цілеорієнтоване управління, розвиток, регіональний промисловий комплекс, модель, промислове зростання, функціонали

UDC 338.45:332.14

**CONSTITUTIVE KEY ASPECTS OF MACROECONOMIC
REGULATION OF THE TRAJECTORY OF GOAL-ORIENTED
DEVELOPMENT OF REGIONAL INDUSTRIAL COMPLEXES****Karmazina N.V., PhD in Public Administration***E-mail: tsarenko28@ukr.net**Academy of Municipal Management*

Investigation of the strategies of stable development of the national economy is caused by the lack of theoretical research of the issues of formation and implementation of the policy

of macroeconomic regulation of the goal-oriented development of regional industrial complexes (RIC) of the country. It has been proven that important instrument of realization of competitive, stable to the global challenge, innovative model of development of the regional economic systems (RES) of Ukraine, is forming of the strategy of the macroeconomic regulation of the regional industrial complexes with elaborating mechanism of structural and functional optimization of the regional policy. It has been grounded technology of goal-oriented management of development of RIC in the conditions of integration choice of the state, which is grouped in three blocks: preventive, stabilizing and stimulatory (regenerative, reproductive), generating. It has been detailed system of measures of the proper direction of regional policy of development of RIC with determination of priorities of their realization in a region, which have been selected on the basis of initial economic, innovative, ecological, investment strength security. It has been built adaptive model of strategy of goal-oriented development of RIC, that is reproduced in intercommunication with a special purpose functional of independent regional industrial complex and orientations of development of industries within the regional economic system. It has been presented as the reserved cycle with permanently growing demands for effective functioning: production-economic systems; regional economic systems; interregional economic systems.

Keywords: macroeconomic regulation, goal-oriented management, development, regional industrial complex, model, industrial growth functionals

Актуальність проблеми. Дослідження стратегій сталого розвитку національної економіки обумовлена недостатньою теоретичною розробленістю питань формування та реалізація політики макроекономічного регулювання траєкторії цілеорієнтованого розвитку регіональних промислових комплексів (надалі за текстом – РПК) країни. Особливу гостроту в реалізації завдання економічного розвитку придбали два аспекти, а саме: з одного боку, випереджаюче скорочення інвестицій і затребування інноваційних технологій для відновлення стратегічного потенціалу РПК, з іншого – посилення диференціації економічного потенціалу регіональних економічних систем країни. Обидва вони проявляються в наростанні негативних соціально-економічних наслідків для економіки в цілому. В зв'язку з цим об'єктивно необхідна наукова розробка реальної переорієнтації інвестиційного процесу на завдання економічного зростання кожного регіону країни за рахунок якісних глибинних перетворень, що охоплюють багатокomпонентні макроструктури, відкриваючи нові можливості економічного регулювання відтворювальних процесів у регіонах. Визначальною ознакою сучасного

етапу розвитку макроекономічного регулювання відтворювальних процесів у РПК держави є ускладнення його структури, прискорення науково-технологічних змін та розвиток процесів глобалізації.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомі здобутки в дослідженні різнопланових теоретичних та практичних проблем щодо формування системи макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК представлені у працях О. Амоші, О. Алімова, Б. Буркинського, С. Дорогунцова, А. Касича, Л. Чернюк, О. Царенко, С. Шкарлета та ін. Проте, у цих роботах потребують ґрунтового наукового підходу визначення етапів реалізації політики цілеорієнтованого управління розвитком РПК в умовах інтеграційного вибору держави, напрямів та пріоритетів промислового зростання РПК та моделювання процесу генерування регіональних економічних систем держави.

Мета роботи полягає в удосконаленні методичних підходів до формування стратегій цілеорієнтованого управління розвитком РПК в умовах інтеграційного вибору держави та побудові адаптивної моделі промислового зростання РПК з урахуванням наявних можливостей на кожному рубежі інтенсифікації процесів промислового зростання та перманентно зростаючими вимогами до ефективності функціонування: виробничо-економічних систем; регіональних економічних систем; міжрегіональних економічних систем.

Викладення основного матеріалу дослідження. Результати вивчення стратегій соціально-економічного розвитку національного та регіональних рівнів, що продукувались впродовж останнього десятиліття, дозволяють нам констатувати наступне: за останні десятиліття не сформувалось практично жодного підходу до стратегії макроекономічного регулювання траєкторії цілеорієнтованого розвитку регіональних промислових комплексів (РПК) [1]. Тому, вважаємо, важливим інструментом реалізації конкурентоздатної, стійкої до глобальних викликів інноваційної моделі розвитку регіональних економічних систем України є формування стратегії макроекономічного регулювання РПК з розробкою механізму структурно-функціональної оптимізації регіональної політики. Відтак, доцільним вбачається необхідність класифікації стратегій цілеорієнтованого розвитку РПК, що досліджується за такими стратегічними напрямками, а саме: превентивна, стабілізаційно-стимулююча (регенеративна, відтворювальна), генерування.

Доведено, що політика відтворення регіональних процесів з метою модернізації стратегії регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК повинна бути спрямована на підтримку окремих проривних технологій [3], здатних змінити не лише технологічний рівень регулювання певних складових стратегічного потенціалу регіонів України, а певним чином генерувати розвиток саме інноваційної, інвестиційної, структурної і технологічної складових для забезпечення ефективної системи макроекономічного регулювання розвитку РПК.

Виходячи із побудованої технології цілеорієнтованого управління розвитком РПК в умовах інтеграційного вибору держави, яку згруповано у три блоки, автором деталізована система заходів відповідного напрямку регіональної політики регулювання розвитку РПК з визначенням пріоритетів їх реалізації у регіоні, що виділені на основі вихідного рівня економічної, інноваційної, екологічної, інвестиційної безпеки (табл. 1). Представлена система заходів політики макроекономічного регулювання розвитку РПК, особливо в умовах невизначеності та ризику, повинна диференціюватися залежно від проблем, які виникають під впливом деструктивних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Визначено, що у сфері регулювання науково-технічного розвитку акцент робиться на примноження інтелектуального потенціалу РПК та формування бази інноваційних знань; створюється паритетність у використанні прямих і непрямих методів державного впливу на розвиток наукоємних секторів регіонального промислового виробництва; домінуючим інструментом процесу модернізації регіонального технологічного парку виробництва та оновлення науково-дослідної бази створення прогресивних технологій виступає трансфер технологій [5].

Проведений нами аналіз сучасної динаміки розвитку промисловості регіонів, результати оцінювання вагомості факторів її конкурентних переваг (КП), дозволили виокремити найбільш результативні елементи і складові для побудови адаптивної моделі промислового зростання РПК.

В основу побудови її елементного складу покладено принципи: реінжинірингу, економічної ефективності та селективно-пріоритетний [6] (вони інкорпують зміст цільових функціоналів по досягненню результатів і засвідчують параметричні характеристики дієвих механізмів нарощення потенціалу РПК в межах регіональних економічних систем).

Приведені конститутивні компоненти є основою для розроблення стратегії макроекономічного регулювання розвитку РПК в цілому.

Таблиця 1. Система заходів політики макроекономічного регулювання розвитку РПК*

Тип стратегії	Ознаки стратегії макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК	Пріоритети політики макроекономічного регулюв. розвитку РПК	Основні інструменти реалізації стратегії макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК
Превентивна	Схильність до монополізації окремих секторів економіки регіонів. Неефективно працюючі виробничі потужності РПК Факти недобросовісної конкуренції [4].	Мінімізація економічних, соціальних, екологічних ризиків. Захист економічної, інноваційної, інвестиційної безпеки.	1. Посилений нагляд Державної податкової інспекції 2. Пропозиції регіону щодо запровадження програм диверсифікації підприємства, ліквідації або санації. 3. Жорсткий контроль за дотриманням екологічних стандартів. 4. Інспекції територіального відділення АМКУ України.
Стабілізаційно-стимулююча (регенеративна, відтворювальна)	Вирішальна роль НТП у визначенні рівня економічного розвитку країни за забезпеченні інноваційної моделі регіонального розвитку. Зростання науко- та капіталоемності при одночасному зменшенні матеріало- та енергоемності сучасного виробництва РПК.	Раціональний розподіл та використання виробничих ресурсів. Зменшення морального зносу ОВЗ та структурного безробіття. Випереджаюче зростання виробництв найвищих технологічних укладів.	1. Лібералізація процедур ведення господарської діяльності, зниження адміністративних бар'єрів. 2. Використання в системі додаткових резервів та ресурсів 3. Введення режиму стійкого функціонування шляхом амортизаційних заходів.
Генерування	Локалізації зусиль у певних видах економічної діяльності з урахуванням аллокаційної ефективності використання стратегічного потенціалу РПК.	Співвідношення між державним та приватним секторами економіки. Рівень розвитку малого та середнього бізнесу. Ступінь економічної концентрації на галузевих ринках.	1. Стимулювання науково-технічного прогресу та нарощення наукоємності продукції кінцевого споживання. 2. Форсоване розширення товаропровідної мережі через створення торгово-промислових центрів, галузевої міжфірмової інфраструктури. 3. Реінжиніринг малого бізнесу через створення ФПГ, холдингів, венчурних фондів, бізнес-інкубаторів, інноваційних кластерів тощо [7]. 4. Розповсюдження науково-технічної інформації шляхом трансферу технологій.

* Адаптовано, систематизовано та обгрунтовано автором (авторська розробка)

Пропонована до використання оригінальна схема добору елементного складу загальноконкурентної стратегії цілеорієнтованого розвитку РПК (рис. 1), відтворена у взаємозв'язку із цільовим функціоналом самостійного промислового комплексу регіону та орієнтирів розвитку галузей в межах регіональної економічної системи.

Вона представлена у вигляді замкненого циклу (рис. 1) із поступовим підвищенням складності аналітичної оцінки. Етапи, запропоновані автором, відтворюють низку процедур, репродукованих за 23-ма ланками, з перманентно зростаючими вимогами до ефективності функціонування: а) виробничо-економічних систем; б) регіональних економічних систем; в) міжрегіональних економічних систем.

1./23. Прогнозно-аналітична оцінка вагомості впливу різноспрямованих факторів зовнішнього середовища на темпи промислового зростання	
2. Аналіз економічної динаміки та проблем галузей, визначення переваг, загроз і ризиків промислового зростання РПК	↑ 22. Визначення вимог до: а) ефективності функціонування промисловості в регіоні з урахуванням темпів розвитку РПК і МПК; б) ідеального виконання промисловістю повного складу функцій за цільовими параметрами (повнота, універсальність, інваріантність, само подібність, фрактальність); в) ідеального виконання РПК повного складу функцій з урахуванням імовірності досягнення промисловістю цільового функціоналу; г) ідеального виконання МПК повного складу функцій з урахуванням імовірності досягнення РПК цільового функціоналу; д) темпів промислового зростання промисловості в кожному регіоні у відповідності до орієнтирів: РПК; МПК в цілому.
3. Побудова матриць парної кореляції для визначення найбільш значимих регресорів	
4. Визначення єдиного критерію оцінювання ефективності функціонування галузей в межах промислового комплексу регіону, регіональної економічної системи та міжрегіонального промислового комплексу.	↑ 21. Пропозиції щодо: а) удосконалення нормативно-правового забезпечення; б) активізації інноваційно-інвестиційних процесів; в) адаптації прогнозно-аналітичних модельних вирішень; г) розроблення прикладного інструментарію; д) оптимізації ресурсно-галузевої структури РПК; ж) опрацювання комплексу програмного забезпечення; з) визначення ключових регресорів для побудови МПЗ: окремого РПК; системи МПК з елементним складом РПК; к) встановлення цільових функціоналів для МПК за використанням оптимізаційної МПЗ промисловості в регіонах; л) моделювання цільового орієнтиру окремого регіону за принципами структуризації цілей субструктурних елементів (РПК, що входять до його складу).
5. Розробка адекватних реальним економічним процесами модельних вирішень та МПЗ	
6. Експериментальна перевірка моделей за використання показників-індикаторів.	↑ 20. Вибір засобів регулювання діяльності промисловості, комунікаційних зв'язків із постачальниками та суміжними галузями з обґрунтування центрів локалізації зусиль для забезпечення загальноекономічного прискорення.
7. Уточнення та коригування модельних рішень. 8. Побудова прогнозу показників.	
9. Визначення РЕІ та орієнтирів розвитку галузей в межах регіону, РПК і МПК.	↑ 19. Побудова адаптивної моделі промислового зростання (МПЗ) промисловості в регіоні.
10. Розроблення концепції генерування стратегічного потенціалу РПК. 11. Коригування інформаційно-методичних засад програмного забезпечення.	
12. Узгодження регіональних пріоритетів із НЕІ та адаптація прогнозно-аналітичних моделей до темпів економічної динаміки регіону, наявного потенціалу.	↑ 18. Обчислення цільових орієнтирів розвитку промисловості в регіоні та визначення її ролі в промислового зростанні РПК.
13. Опрацювання змісту стратегії та розроблення її варіантів в наборі із функціональними підстратегіями в залежності від характеру змін зовнішнього середовища. 1. Обґрунтування доцільності інституціональних трансформацій у промисловості окремих регіонів країни та розробка механізмів структурно-функціональної оптимізації. 2. Розробка пропозицій щодо прискорення технічного та технологічного переозброєння РПК України. 3. Визначення дієвих механізмів, системоутворюючих регуляторів активізації та підвищення ефективності інвестиційного процесу в РПК 4. Сформування комплексу дієвих заходів щодо формування та розвитку регіональних центрів промислової продукції, їх інфраструктури 5. Коригування й удосконалення змісту і складу заходів з державного регулювання діяльності РПК в межах регіонів.	
14. Формування набору загальноконкурентних стратегій розвитку легкої промисловості в умовах нестійкого економічного середовища і ресурсних обмежень. 15. Розроблення пропозицій до методик розрахунку, принципових методів формування й нарощення КП легкої промисловості.	
16. Аналіз позитивного і негативного досвіду впровадження методик. Виявлення прямих порушень і репрезентативності даних.	
17. Визначення зовнішніх умов неефективності дії методик. Пропозиції щодо їх усунення з ліквідацією суб'єктивності оцінок і прогнозів.	

Рис.1. Етапи побудови елементного складу загальноконкурентної стратегії макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку міжрегіонального промислового комплексу (МПК)

За результатами опрацювання стратегії макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК за пропонованими 23-ма етапами, визначаються цільові орієнтири та регіональний економічний інтерес для побудови моделі промислового зростання (МПЗ) окремого РПК в цілому, а формалізація експериментального обрахунку наслідків реалізації стратегії РПК стає базою для опрацювання загальноконкурентної стратегії міжрегіонального промислового комплексу (МПК).

Необхідний розподіл визначених цілей (орієнтирів) за етапами, з урахуванням наявних можливостей на кожному рубежі інтенсифікації процесів промислового зростання порівнюється з вимогами до ефективності функціонування промислового комплексу в регіоні та досягнутим соціально-економічним ефектом.

Оскільки, регулювання цілеорієнтованого розвитку РПК є висококваліфікованою керівною діяльністю, основою на поточному й стратегічному плануванні [8], відповідній організаційній структурі, розвинутій системі мотивування, а також необхідному рівні контролю, то управлінський вплив слід здійснювати, матеріалізуючи специфічні функції та підфункції з огляду на поставлені пріоритети (завдання) в загальному процесі управління промисловим зростанням. Тому, при виборі оптимальної для сучасного стану промисловості МПЗ, найбільш нагальним завданням є реалізація управлінської взаємодії між апаратом управління:

- 1) промисловістю в регіоні та РПК;
- 2) окремого РПК з іншими відповідними комплексами у складі МПК;
- 3) окремого РПК з МПК.

Таким чином, можна говорити, що між системами, підсистемами і елементами при їх поєднанні у єдиний міжрегіональний промисловий комплекс для забезпечення результативності його функціонування, слід сформувати комунікаційні структури для ідентифікації щільного управлінського зв'язку. Щоб він існував та здійснювалася управлінська взаємодія, необхідно, щоб між двома суб'єктами на будь-якому рівні сформувались взаємозалежні відносини управління двох типів: а) відносини, що виникають при розподілі та кооперації в процесі спільної трудової діяльності; б) відносини підпорядкування, що виникають між головною структурою та «дочірнім» виробництвом [2]. При цьому, розрізняючи загальне та часткове управління, що належать до вирішеного об'єкту (промисловості, РПК або МПК) чи виду макроекономічного регулювання цілеорієнтованого розвитку, автор виокремив найбільш суттєві його властивості окремо для складних систем, а саме:

- ціль управління суспільним виробництвом – як загальноконкурентна стратегія регулювання цілеорієнтованого розвитку МПК для трансформації та регенерації стратегічного потенціалу РПК в умовах ресурсних обмежень;

- ціль управління промисловим виробництвом в регіоні – як стратегія промислового зростання РПК для забезпечення органічності та ефективності функціонування регіональної економічної системи;

- ціль управління розвитком промисловості в регіоні – як стратегія формування й нарощення конкурентних переваг для ініціювання системоутворюючих процесів загальноекономічного прискорення в РПК.

Відтак, автор стверджує, що загальна система макроекономічного регулювання траєкторії цілеорієнтованого розвитку міжрегіональних промислових комплексів відтворить основні цільові функціонали як МПК, так і РПК та промисловості, оскільки:

- 1) визначає сукупну ціль – як орієнтир промислового зростання;
- 2) засвідчує факт її досягнення шляхом залучення необхідних та достатніх способів, засобів і механізмів реалізації цілеспрямованих впливів.

Оскільки мета промислового зростання є кінцевим результатом, якого слід досягнути в певний момент часу, то формалізація моделі промислового зростання має вигляд формули (1):

$$Y_{xi} = f(S \vee U \vee J): U_{xi} = (T \vee R \vee W \vee X) \quad (1)$$

де Y_{xi} – процес управління розвитком окремої складної системи (МПК, РПК чи промисловості); S – ціль діяльності будь-якої складної системи; U чи U_{xi} – сукупність способів, засобів та організаційно-економічних впливів, що дозволяють досягти орієнтири промислового зростання; J – цільовий параметр або факт досягнення цілі; T – використовувані технології у промисловому виробництві; R – стратегічний (сировинний, ресурсний, економічний, виробничий, інноваційний, організаційний тощо) потенціал; W – керуючий вплив (сконцентровані зусилля) для досягнення цілі; X – інформаційно-управлінські впливи на об'єкти управління (МПК, РПК та промисловість в їх межах) та, відповідно, матеріально-енергетичні впливи на вибір технологій управління і світосприйняття суб'єктами управління змін параметрів конкурентних переваг РПК.

Наведене модельне вирішення засвідчує існування наступних аксіом:

- 1). сформувані органічну й ефективну систему управління не можливо без визначеної цілі та критерію оцінювання; відповідних необхідних і достатніх способів, засобів та регуляторів; реєстрації факту реального досягнення цілі;
- 2). адекватність та адаптивність технологій управління промисловим зростанням залишається однаково значимими для суб'єктів управління будь-якого рівня (МПК, РПК чи промисловості) та незмінним у будь-який проміжок часу;
- 3). буде не можливим, якщо не спроектувати

й запровадити оптимальну конструкцію економічної системи (виробничо-економічної чи регіональної); 4) для реалізації визначених (набором стратегій) стратегіями завдань системі управління можливо локалізувати за напрямками певні зусилля лише за тих умов, якщо буде: а). запропоновано й здійснено певну сукупність цілеспрямованих дій по встановленню щільних зв'язків між рівнями управління (МПК, РПК та промисловістю); б). узгоджено субстратегії розвитку окремо за об'єктами та в цілому для досягнення загальних цілей промислового зростання й нарощення конкурентних переваг за використання потенціалу промислових комплексів регіональних економічних систем [7].

Оскільки, на систему управління впливає навколишнє середовище, а (X) матеріально-енергетичні зміни параметрів макроекономічних показників впливають на вибір технологій управління та світосприйняття суб'єктами управління економічної динаміки, то поєднання стратегічного потенціалу РПК (яким властиві власні специфічні ознаки, параметри й резерви забезпечення економічної динаміки) обумовлюють й формування необхідного переліку функцій, якими повинні володіти об'єкти за рівнями (МПК, РПК та промисловість).

Висновки. Визначено, що для успішного управління процесом цілеорієнтованого розвитку РПК в умовах інтеграційного вибору держави необхідно: використовувати системи підтримки прийняття рішень, здатні враховувати значний обсяг фінансово-економічної, соціально-демографічної, природно-екологічної та іншої інформації; встановлювати наслідків взаємовпливу і взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів у межах певного синергетичного поля; розробляти технології управління розвитком різнорівневих структур у будь-якому регіоні на засадах добору пріоритетних стратегій та основних цільових функціоналів як міжрегіонального промислового комплексу так й регіонального промислового комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алимов О. М. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку [Текст] / В. В. Микитенко, О. М. Алимов // Продуктивні сили України [наук.-теор. екон. ж-л. / гол. ред. Б. М. Данилишин]. – К.: Вид-во РВПС НАН України, 2006. – № 1. – С. 135–151.

2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф, Э. Дж. Макдоннелл: [пер. с англ.]. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
3. Бауліна Т. В. Формування державної політики розвитку інноваційно-інтелектуальної сфери: Монографія [Текст] / Т. В. Бауліна. – Київ, РВПС України НАН України та МНТУ МОН України, 2009. – 276 с.
4. Войнаренко М. П. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: [монографія] / М. П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 312 с.
5. Колодинський С.Б. Стратегічне управління інноваційним розвитком господарських систем регіону // Вісник Академії економічних наук України. – 2010. – №1. – С.95-99.
6. Покропивний С. Ф. Регулювання територіального розвитку: стратегія і ефективність / С. Ф. Покропивний, В. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2008. – 352 с.
7. Царенко О.В. Технологія управління економічною безпекою просторових систем / О. В. Царенко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарп. нац. у-ту ім. Василя Стефаника, 2012. – Вип. 8. – Т. 1. – С. 114–122.
8. Шумпетер Й. Теорії економічного розвитку: Монографія [Текст] / Й. Шумпетер. – М.: Прогрес. – 1982. – 452 с.